

Jesper Bengtsson

Aung San Suu Kyi

STRIJD VOOR DE VRIJHEID IN BIRMA

Vertaald uit het Zweeds door
Ceciel Verheij

DE GEUS

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage van de Zweedse Cultuurraad te Stockholm
Oorspronkelijke titel *Aung San Suu Kyi: En kamp för frihet*,
verschenen bij Norstedts
Oorspronkelijke tekst © Jesper Bengtsson, 2010, herziene uitgave 2011
Published by agreement with Norstedts Agency
Nederlandse vertaling © Ceciel Verheij en De Geus BV, Breda 2012
Omslagontwerp Berry van Gerwen
Omslagillustratie © Stuart Isett/Polaris/Hollandse Hoogte
ISBN 978 90 445 1983 9
NUR 320

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus BV, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.
Internet: www.degeus.nl.

Wilt u het gratis magazine *Geuzennieuws* met informatie over onze nieuwe uitgaven ontvangen, ga dan naar www.degeus.nl en meld u aan.

1. 'Ik heb me altijd vrij gevoeld'

Vijftien jaar zijn verstreken sinds ik voor het eerst naar Birma ging, en als ik eraan terugdenk realiseer ik me dat het min of meer toevallig was dat ik die reis maakte. Mijn toenmalige vriendin was een jaar daarvoor in het land geweest om een ontwikkelingsproject op te zetten en sindsdien praatte ze over bijna niets anders meer dan Birma. Ze vertelde hoe mooi het er was, maar ze beschreef ook de schrijnende armoede en de wrede dictatuur. Een keer was zij met een reisgenoot naar de universiteit in Rangoon gegaan, de plek waar veel demonstraties en studentenprotesten tegen de onderdrukking hadden plaatsgevonden. Toen ze de kantine binnenkwamen stonden de aanwezige studenten op en liepen weg, uit angst dat iemand hen met twee westerlingen zou zien praten. Slechts één man bleef achter in de kantine: hij droeg een wit overhemd en een donkere zonnebril, en op zijn voorhoofd stond als het ware het woord 'veiligheidsdienst' gestempeld. Een andere keer hadden ze de taxi naar het huis van Aung San Suu Kyi aan University Avenue 54 genomen om haar te horen spreken. Indertijd hield ze iedere zaterdag bij de toegangspoort van haar huis een toespraak. Een paar honderd Birmezen had zich buiten de poort op straat verzameld en veiligheidsagenten cirkelden als haviken om hen heen, non-stop met hun camera's in de weer om iedereen te fotograferen die was gekomen om steun te betuigen aan de democratiseringsbeweging en haar leider.

Toen ik al die verhalen hoorde was het voor mij duidelijk. Ik moest er zelf naartoe. Ik was indertijd werkzaam als freelance journalist, ik had het een en ander van Europa gezien en was onder andere in Sarajevo geweest ten tijde van de belegering in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. Maar Zuidoost-Azië was voor mij onbekend terrein.

Binnen een paar dagen zat ik er al tot over mijn oren in. Mijn ontmoetingen met activisten voor de democratie, met studenten in ballingschap in Thailand, met jonge mannen en vrouwen van inheemse afkomst en met gewone mensen op straat die over hun dagelijks leven wilden vertellen, overtuigden mij van de betekenis van wat er in Birma gaande is. Niet alleen vanwege het land en de mensen zelf – al zou dat op zich al reden genoeg zijn – maar ook vanwege het belang van de ontwikkelingen daar voor de rest van de wereld. Als je Birma bestudeert, ontdek je allerlei relaties met fundamentele hedendaagse politieke en sociale kwesties. Hoe kunnen we in gesloten en door despoten geregeerde naties democratische processen op gang helpen? Hoe kan een staat die ooit zo veelbelovend was en volop rijkdommen bezat, zo volkomen naar de verdoemenis gaan? Hoe ga je in een postkoloniale wereld om met etnische conflicten? Welke invloed zal China als opkomende macht hebben op de internationale relaties en vredesprocessen?

Het is niet gezegd dat je in Birma antwoord krijgt op deze vragen, maar ze leven er wel. Ze worden dagelijks gesteld, en dat in een land waar sinds 1962 een van de wreedste militaire dictaturen ter wereld heerst.

Toen ik in het midden van de jaren negentig voor het eerst naar Birma reisde, waren het niet zozeer dit soort theoretische kwesties die mij bezighielden; ik was meer onder de indruk van de armoede. Begin februari 2011 keerde ik weer terug naar Rangoon en toen merkte ik hoe weinig er sinds mijn eerste bezoek was veranderd. Het asfalt in het centrum van Rangoon heeft nog altijd dezelfde diepe scheuren, de huizen in de binnenstad staan er nog even krakkemikkig en vervallen bij, en de kinderen die op straat bij de rijke westerlingen bedelen om wat kyats zijn nog iets opdringeriger dan vijftien jaar terug.

Eén ding is echter wel veranderd: naast de armoede is er overduidelijk meer rijkdom. In dat opzicht heeft de militaire

junta succes geboekt. In het begin van de jaren tachtig zette de junta de liberalisering van de economie in gang, en probeerde op die manier hetzelfde te bereiken als China (een open economie gecombineerd met een staat die volledige macht heeft over de politiek). Dit beleid had tot gevolg dat een kleine elite steenrijk werd terwijl het overgrote deel van de bevolking in extreme armoede voortleefde. In Rangoon en Mandalay zie je vandaag de dag op straat regelmatig buitenlandse investeerders en ondernemers rondlopen, vooral Chinezen en Thai, maar ook Europeanen en Amerikanen. Birmese gezinnen die nauwe banden hebben met de militaire en politieke elite van het land leven in extreme welvaart en wonen in kolossale villa's in de buitenwijken van de grote steden.

Tijdens een ritje met de taxi van het centrum van Rangoon naar het hoofdkwartier van de NLD-partij (de National League for Democracy) waar Aung San Suu Kyi zit, krijg je beide werkelijkheden te zien: de bedelaars, de vrouwen die op kledjes op het trottoir hun eten zitten klaar te maken, werknemers die de koloniale gebouwen van nieuw metselwerk voorzien, maar ook de pas gerenoveerde villa's rondom de Shwedagon-pagode en alle luxehotels voor de toeristen en zakenlui.

In vergelijking met die luxe gebouwen ligt het NLD-hoofdkwartier er zo bescheiden en teruggetrokken bij dat je het pas opmerkt als je goed en wel voor de ingang staat. Het kantoor is boven een meubelzaak gevestigd en bestaat uit een ontvangstruimte, de werkkamer van Aung San Suu Kyi, en daartussenin een kleine ruimte met een paar tafels en stoelen voor mensen die een afspraak met haar hebben. Een smalle trap verbindt de bovenverdieping met een lokaal naast de meubelzaak. Die ruimte wordt gebruikt voor vergaderingen van NLD-aanhangers, voor plaatselijke partijbijeenkomsten, voor overleg met advocaten die de NLD steunen of voor het drinken van een kop thee of het eten van wat rijst met curry.

Terwijl ik de taxi betaal, valt mijn oog op twee mannen die

aan de overkant van de straat in het theehuis zitten. Een van de twee pakt zijn camera tevoorschijn, richt die op mij en neemt een paar foto's. Een kennis van me die Aung San Suu Kyi een paar weken vóór mij had opgezocht, had mij al voor de veiligheidsdienst gewaarschuwd. Vanaf de vrijlating van Aung San Suu Kyi, begin november 2010, hebben agenten zich pal tegenover het NLD-hoofdkwartier geïnstalleerd. Van daaruit fotograferen ze alle westerse bezoekers met de bedoeling iedereen in kaart te brengen om hun vervolgens in de toekomst geen inreisvisum meer te geven. Dat risico loop ik als ik haar bezoek: niet meer naar Birma kunnen reizen zolang de militairen aan de macht zijn. Ik weet van journalisten die zich vermomden met petjes en zonnebrillen in de hoop zo onherkenbaar te blijven, maar voor mij heeft dat meer iets weg van een halfslachtige poging tot burgerverzet. Mocht de veiligheidsdienst mij op foto's weten te identificeren en mijn naam hebben achterhaald wanneer ik in de toekomst opnieuw een visum aanvraag, dan heb ik gewoon pech gehad. Je kunt niet alles hebben in het leven.

Ik loop door de deur naar de benedenruimte van het hoofdkwartier, en kom in een mensenmenigte terecht – heel anders dan de voorgaande keren dat ik hier was, toen de autoriteiten de NLD met harde hand onderdrukten en Aung San Suu Kyi in huisarrest zat. Maar ondanks het feit dat het regime nog altijd evenveel repressie uitoefent, heeft Suu Kyi's vrijlating van een paar maanden eerder de democratiseringsbeweging onmiskenbaar een nieuwe impuls gegeven.

Ik bestel een kopje groene thee bij een vrouw die ook T-shirts en theekoppen verkoopt met afbeeldingen van Aung San Suu Kyi. In afwachting van onze ontmoeting neem ik plaats in een wiebelige plastic stoel.

Het heeft me heel wat moeite gekost dit punt te bereiken. Voor mijn vertrek uit Zweden had ik contact met een kennis in Thailand die werkt voor de Birmese democratiseringsbeweging in ballingschap. Hij had Aung San Suu Kyi's assistent in Birma

benaderd om een ontmoeting te regelen. Eerst kreeg ik bericht dat het niet mogelijk was. 'The Lady' was net ziek geweest en nog niet in staat journalisten te ontvangen. Vervolgens diende zich toch opeens een mogelijkheid aan. Twee Zweedse parlementariërs, Olle Thorell en Urban Ahlin, hadden weliswaar een ontmoeting gepland maar niet op tijd een visum geregeld. Ik kon die vrijgekomen tijd benutten en op die manier toch een interview houden.

Ik kocht onmiddellijk een ticket naar Rangoon. Die kans wilde ik niet laten lopen. Gedurende de vijftien jaar dat ik me met de Birmakwestie heb bezig gehouden, was het me nog nooit gelukt haar te ontmoeten. De keren dat ik Birma had bezocht zat zij in huisarrest en mocht ze geen contact met de buitenwereld hebben, en al helemaal niet met een westerse journalist. De eerste uitgave van dit boek schreef ik tijdens de laatste zeven jaar van haar huisarrest. Naast een reeks schriftelijke bronnen baseerde ik me op interviews die ik in de loop der jaren met familieleden, vrienden en collega's van haar had gehouden.

Eindelijk zou ik mijn interview kunnen afnemen. Eenmaal in Rangoon aangekomen, bleek echter dat er een vergissing was gemaakt. Mijn afspraak was niet ingepland. De tijd die voor de twee Zweedse parlementariërs was vrijgehouden, was inmiddels ingevuld met vergaderingen. 'Het spijt me zeer,' zei de Birmese jongedame van de receptie bij de trap naar het kantoor op de eerste verdieping, 'maar u zult nog zeker twee weken moeten wachten op een nieuwe afspraak. The Lady is ziek geweest en nog niet in staat interviews te geven.'

Zo lang kon ik niet wachten. Ik had maar een week de tijd.

Gelukkig was ik op eventualiteiten voorbereid en om die reden had ik in Rangoon nog een aantal andere afspraken met interessante gesprekspartners gemaakt. Maar toch, terwijl ik mezelf ervan probeerde te overtuigen dat het niet zo erg was dat het interview niet doorging, voelde ik me net als Assepoester die zichzelf in haar torenkamer probeert te overtuigen dat een

bal eigenlijk stomvervelend en oersaai is. Feit is dat het voelde alsof ik een dreun op mijn kop had gekregen. Ik had haar zo graag zelf eens willen spreken, om te horen hoe het was weer vrij te zijn, hoe ze de perioden in huisarrest had ervaren, hoe het er nu in Birma voorstond. Bespiegelingen van anderen had ik al. Juist die van haar ontbraken nog.

Ik werd weer wat optimistischer toen het me alsnog lukte een interview te houden met U Win Tin, de 81-jarige dichter en NLD-politicus die twintig jaar in vrijwel totale afzondering gevangen had gezeten. Hij vertelde over zijn leven in gevangenschap, over de gedichten die hij op de muren van de isoleercel schreef, hoe hij en zijn kameraden cursussen gaven aan medegevangenen over burgerlijke ongehoorzaamheid, en hoe ze een illegale gedetineerdenkrant maakten waarvan ze maar één exemplaar hadden dat van cel naar cel werd doorgesmokkeld zodat de gevangenen hem 's nachts bij kaarslicht konden lezen. Na afloop van ons gesprek beloofde hij te proberen een interview met Aung San Suu Kyi te regelen.

Drie dagen, een paar uur wachten en een flink aantal koppen groene thee verder moet ik met U Thein Oo, de assistent van Aung San Suu Kyi, naar de eerste verdieping meelopen. Ik neem plaats in de wachtruimte. De blauwe verf op de muren en het dak bladdert er van ouderdom en door het vocht helemaal af. Het ziet ernaar uit dat de lokalen al sinds de Britse koloniale tijd niet meer zijn gerenoveerd. 'U mag verder komen', zegt U Thein Oo. Ik sta op, er gaat een deur open, en opeens sta ik oog in oog met een van 's werelds meest beroemde en bewonderde vrouwen.

De meeste journalisten die Aung San Suu Kyi ontmoeten, schrijven over haar uiterlijk. Ik had me vast voorgenomen om dat níét te doen, maar blijkt daar onmogelijk omheen te kunnen. Ze is 65 jaar oud en van de afgelopen 21 jaar heeft ze 15 jaar in huisarrest gezeten. Ze heeft heel wat doorstaan. Niettemin ziet ze eruit als een vrouw van vijfenveertig, en even bruisend

van energie als vroeger. De Birmezen, die zich na haar vrijlating in november 2010 met zijn honderden, mogelijk zelfs met zijn duizenden, buiten het NLD-hoofdkwartier hadden verzameld om naar haar toespraak te luisteren, waren dezelfde mening toegedaan. ‘Ze heeft meer meegemaakt dan menigeen in een heel leven maar ziet eruit alsof ze net is teruggekomen van veertien dagen vakantie’, zei een buitenlandse diplomaat die als waarnemer bij de gebeurtenis aanwezig was.

We nemen plaats op een houten bank in haar kantoor. Haar lichaamshouding is kaarsrecht en tegelijk ontspannen, een resultaat van uren en dagen meditatie. Ik vraag haar naar haar energieke en opvallend goedgehumeurde uitstraling.

‘Zo verwonderlijk is dat niet’, zegt ze met een ironische glinstering in haar ogen. ‘De militairen hebben mij zeven jaar laten uitrusten, dus nu heb ik volop energie voor mijn werk.’

Dat is nog eens een manier om tegen een periode aan te kijken die de meeste mensen als volstrekt zinloos zouden hebben ervaren. Het is typerend voor haar manier van denken. Ze heeft al die jaren overleefd door de afzondering juist te omarmen en zich te richten op de positieve in plaats van de onmiskenbaar negatieve kanten ervan.

‘Ik heb me altijd vrij gevoeld’, zegt ze. ‘Ik heb altijd kunnen zeggen en denken wat ik wil. Als mijn advocaten me kwamen opzoeken kon ik letterlijk alles met ze bespreken.’

Ze ziet de sceptische uitdrukking op mijn gezicht en vervolgt:

‘Zoals ik het zie zijn er twee niveaus van vrijheid. Het eerste niveau heeft betrekking op je eigen manier van denken. Als je je vrij voelt, ben je vrij. Als je anderen gelegenheid geeft jouw gedachten en gevoelens te bepalen dan krijgen die steeds meer macht over je. Het tweede niveau heeft betrekking op je omgeving. Is de samenleving waarin je leeft vrij? Het antwoord op die vraag is in mijn geval beslist nee. Birma is geen land waar mensen vrij kunnen leven.’

Ik heb diezelfde visie op innerlijke vrijheid ook van andere gevangenen in Birma gehoord. Om de perioden van langdurige afzondering mentaal vol te houden moet je voor jezelf iets vinden waar jouw bewakers niet bij kunnen komen, een ruimte waar je zelf de macht over hebt. Op het moment dat je jezelf als slachtoffer gaat zien, ben je verloren.

Om diezelfde reden had Suu Kyi zich tijdens die jaren dat ze in huisarrest zat een strenge discipline opgelegd. Iedere ochtend stond ze om vijf uur op en begon ze met mediteren, vervolgens ging ze een boek lezen en maakte ze een wandeling door de tuin, en dit deed ze iedere dag stipt op dezelfde tijd. Na eerdere perioden van huisarrest heeft ze uitvoerige beschrijvingen gegeven van haar minutieus geplande dagen. Ik vraag haar of haar leefstijl de afgelopen zeven jaar hetzelfde was gebleven.

‘Als ik gedisciplineerd leef, voel ik me sterker en krijg ik meer rust’, zegt ze. ‘En als een huisarrest zo lang voortduurt, heb je allebei hard nodig. Maar deze laatste periode van huisarrest ben ik enigszins van mijn schema afgeweken. Ik had gezelschap van twee vrouwen die bij mij thuis werkten, en zij bleken niet in staat mijn strenge discipline vol te houden.’

Ik ontmoet Aung San Suu Kyi in een periode waarin de politieke geografie in het Midden-Oosten en Noord-Afrika als gevolg van revoluties en volksopstanden volledig op haar kop wordt gezet. Uit angst voor uitbreiding van die opstanden stelt het Birmese regime alles in het werk om zo veel mogelijk informatie achter te houden. Kranten en media zijn zo zwaar gecensureerd dat daarmee vergeleken de oude Sovjetkrant *Pravda* een soort WikiLeaks is. Ze publiceren niets over het Tahrirplein in Caïro of de opstanden in Tunesië. Niets over protesten in Syrië of Jemen. Maar Aung San Suu Kyi is ervan overtuigd dat de informatie toch wel doorsijpelt. Dankzij internet en andere digitale media is het vandaag de dag onmogelijk de bevolking in onwetendheid te houden over wat elders in de wereld gebeurt.

‘Hoe totalitair een regime ook is,’ zegt ze, ‘mensen horen